

Література

1. Царенко В. І. Формування правосвідомості особистості військовослужбовців-прикордонників України: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Київ. нац. ун-т. — К., 2003. — 18 с.
2. Мороз Р. В. О правовом инфантилизме и правовом пигилизме воспослужащих // Право в Вооруженных Силах. — 2004. — № 4. — С. 54–58.
3. Назаренко Е. В. Социалистическое правосознание и советское правотворчество. — К.: Изд-во Киев. ун-та, 1968. — 188 с.
4. Венгеров А. Б. Теория государства и права: Учеб. для юрид. вузов. — М.: Юриспруденция, 2000. — 528 с.
5. Про загальний військовий обов'язок і військову службу: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 33. — Ст. 270.
6. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України. — К.: ЗАТ «ВІПОЛ». — 2004. — 499 с. — (Статут Збройних Сил України).
7. Дисциплінарний статут Збройних Сил України. — К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. — 499 с. — (Військові статут Збройних Сил України).
8. Про затвердження інструкції про проведення дізнання у Збройних Силах України: Пказ Міністра Оборони України від 20.08.1995 р. № 235 // Військове законодавство України: Зб. пормат. актів. — К., 1999. — С. 655–661.
9. Мигачев Ю. И., Тихомиров С. В. Воспрос право. — М.: ЗАО «Бизнес Копсалтинг Центр», 1998. — 304 с.
10. Большой энциклопедический словарь. Т. 1. — М.: Сов. энцикл., 1991. — 863 с.
11. Оборотов Ю. М. Теория держави і права (прагматичний курс). — О.: Юрид. л-ра, 2004. — 184 с.

УДК 343.982.32(44-25П)(091)

В. В. Комаха

**ПАРИЗЬКЕ БЮРО ІДЕНТИФІКАЦІЇ —
ОДНА З ПЕРШИХ У СВІТІ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ УСТАНОВ**

Криміналістичні установи у світі почали створювати вперше переважно в останній чверті XIX ст. Серед цих установ заслуговує особливої уваги одна з перших криміналістичних установ, яка була створена 1 лютого 1885 р. в Парижі під назвою «Бюро ідентифікації». Ініціатором її створення був один із перших творців криміналістики — французький криміналіст Альфонс Бертільон, якого було призначено першим її керівником.

У день відкриття «Бюро ідентифікації» в Парижі на урочистостях за участі представників міністерств, палати депутатів і сенату, журналістів Парижа і провінції було сказано багато добрих слів на адресу засновника зазначеної установи і творця першої у світі цивілізованої системи ідентифікації злочинців А. Бертільона. На наступний день паризькі журналісти, висвітлюючи досягнення А. Бертільона, вигадали нове слово, яке швидко увійшло у французьку, а також в багато інших іноземних мов, слово «бертільонаж» — геніальне відкриття XIX ст. [3, 35].

Уперше на III міжнародному пенітенціарному конгресі в Римі у 1885 р. вчений світ був офіційно ознайомлений з методами антропометричної іденти-

фікації і прийомами вимірювань злочинців із метою ідентифікації рецидивістів з доповіді, прочитаної автором створеного методу — Альфонсом Бертільоном [5].

У цій доповіді А. Бертільон зазначив, що з метою отримання інформації про особу злочинця в цифрах проводилися вимірювання таких частин тіла: зросту, відстані між крайніми точками простягнутих рук, висоти бюста, подовжнього і поперечного діаметру черепу, довжини середнього пальця і мізинця на лівій руці, довжини лівої ступні і лівого ліктя, довжини і ширини правого вуха, а також визначення профілю носа за виступом носової перегородки. Все це фіксувалося на спеціальних картках, окремих, для кожного суб'єкта, причому в ці картки заносилися також дані про колір райдужної оболонки лівого ока, особливі прикмети на тілі відповідного суб'єкта, а також наводилися всі дані, які характеризували його з боку суспільного і кримінального життя: прізвище, звання, професія, судимість тощо.

Отримання зазначених вище антропометричних даних разом із записом вимагало не більше 5 хвилин часу і, що було дуже важливим, надавалася можливість класифікувати картки і таким чином легко отримувати необхідні довідки [6, 697–698].

Антропометрична система реєстрації злочинців у всіх правоохоронних органах головних міст Франції (Париж, Ліон, Марсель) була запроваджена декретом міністра внутрішніх справ 7 березня 1887 р. [8, 592]. Усі матеріали щодо зареєстрованих знаходилися в Бюро ідентифікації Парижа.

Перше нагадування про систему реєстрації злочинців, створену А. Бертільоном, у російській пресі було зроблено в газеті «Новое время» за 12 (24) червня 1886 р. [1].

У Росії антропометричний метод реєстрації злочинців почали використовувати на підставі наказу Санкт-Петербурзького градоначальника від 31 травня (13 червня) 1890 р. З цієї метою було створено антропометричне бюро, сполучене з фотографічним павільйоном у С.-Петербурзі, а пізніше планувалося відкрити аналогічні першому ще в 12 містах Російської імперії так звані антропометричні станції, серед яких значилося і місто Одеса.

Значення антропометричного методу реєстрації злочинців було відзначено перед усім світом в 1895 р. на V міжнародному пенітенціарному конгресі в Парижі, який рекомендував як єдиний метод реєстрації злочинців у всьому світі використати антропометричний метод реєстрації [7, 1014–1015].

Починаючи з 1885 р. і до останнього дня свого життя — 13 лютого 1914 р., А. Бертільон поряд із розробленням інших криміналістичних методів реєстрації злочинців, працюючи в Бюро ідентифікації, займався розробленням і вдосконаленням фотографічних методів фіксації доказів, розробленням спеціальної фотоапаратури, призначеної як для фотографування осіб із метою їх реєстрації, так і для фотографування місця події і виявленого трупа на місці події, а також для репродукційної фотозйомки.

Таким чином використання фотографії у правоохоронній діяльності вперше дійсно на науковому рівні було зроблено також А. Бертільоном, який після його призначення на посаду начальника Бюро ідентифікації Парижа поставив

питання перед префектом поліції Парижа про передачу до складу Бюро ідентифікації фотографічного відділення. Аналізуючи зазначене, необхідно підкреслити, що в 1890 р. А. Бертільон опублікував працю, присвячену використанню фотографії в правоохоронній діяльності [3].

У Паризькому бюро ідентифікації А. Бертільоном уперше у світовій практиці правоохоронної діяльності було розроблено правила стосовно фотозйомки живих осіб, серед яких були такі основні: 1) необхідність проводити фотозйомку живих осіб із метою їх реєстрації в однаковому ракурсі: у фас і правий профіль так, щоб при фотографуванні у профіль зображення вуха не було закрито волоссям, а голова особи, яка фотографувалася як у фас, так і в профіль була в такому положенні, щоб умовна лінія, яка проходить через зовнішні кути очей, проходила також через одну третю верхньої частини лівого і правого вуха. Розміри фотознімків повинні бути однакові і дорівнювати 1/7 дійсного розміру. Ці вимоги не застаріли, і сьогодні ними успішно керуються працівники правоохоронних органів;

2) наступною основною вимогою, запропонованою А. Бертільоном, було правило: ніколи не ретушувати фотознімків. Він говорив, що нехай нею займаються комерсанти-фотографи, які намагаються робити портрети «красивішими». Для мети правосуддя вимагається досягнення тотожності, а ретушування, яке б воно не було, тільки заподіє шкоду цьому.

З метою отримання зазначених фотознімків у Паризькому бюро ідентифікації А. Бертільоном було сконструйовано і виготовлено спеціальний фотоапарат для сигналістичної фотозйомки.

Він уперше також сконструював і виготовив спеціальний фотоапарат для проведення фотозйомки трупа на місці його виявлення. Цей фотоапарат складався власне з фотокамери і громіздкого, але дуже міцного штатива-триноги. Громіздкість цього штатива полягала в тому, що одна з його трьох ніг в окремих модифікаціях являла собою драбину, яка повинна була витримати вагу фотографа, по якій останній піднімався до фотоапарата, розміщеного на висоті від горизонтальної площини приблизно 3–4 м з метою фокусування і здійснення фотозйомки трупа.

А. Бертільон уперше у світовій практиці використання фотографії у правоохоронній діяльності також запропонував і почав використовувати метричний метод фотозйомки [4]. Помічник керівника кабінету науково-судової експертизи при прокурорі Одеської судової палати приват-доцент імператорського Новоросійського університету Є. С. Єльчанинов, який влітку 1914 р. був у науковому відрядженні в Парижі, стосовно діяльності Паризького бюро ідентифікації зазначав, що найбільш характерною особливістю цієї установи був чітко проведений через усі фотографічні роботи метричний метод [2, 378–380]. Ніяке фотографування там не проводилося без вимірювань.

Серед інших фотографічних апаратів, створених у Паризькому бюро ідентифікації, найбільшої уваги заслуговав один фотографічний апарат, як зазначав Є. С. Єльчанинов, сконструйований поки що в експериментальному вигляді самим А. Бертільоном незадовго до його смерті. Цей апарат за замислом ав-

тора повинен був при позитивному друкуванні відновлювати природні форми зображення, спотворені на негативній пластинці внаслідок умов фотографування. Апарат був сконструйований таким чином, що промені спочатку потрапляли на пластинку, де отримувалося негативне зображення, потім проходили через оптичну систему, яка корегувала зображення. У цьому новому напрямку, перпендикулярному до початкового, і проходило в апараті позитивне друкування.

Необхідно зауважити, що працівники Паризького бюро ідентифікації були настільки зайняті роботами з ідентифікації та реєстрації злочинців, що вони не могли належним чином займатися науковою діяльністю. Весь досить чисельний персонал бюро постійно був зайнятий роботою з виготовлення великої кількості фотографій злочинців і підозрюваних осіб, на ці самі роботи, крім того, витрачалася більша частина коштів бюро. Тому для розвитку наукової діяльності залишалася мало часу й коштів.

Однак, відмічав Є. С. Єльчанінов, Паризьке бюро ідентифікації все ж таки продовжувало залишатися на той час установою найбільш цікавою серед інших подібних. У ній, одній із перших у світі криміналістичних установ, виникло багато ідей, і тут вони були розвинуті, а також впроваджені в практику. Зокрема, А. Бертільон перший використав виявлення і фіксацію невидимих потожирових відбитків пальців рук людини на склі шляхом їх фотографування при розташуванні освітлення паралельно оптичній осі об'єктива: розміщуючи скло з відбитками пальців на чорному фоні, він поміщав поряд з об'єктивом фотографічного апарата два сильні джерела світла так, щоб світлові промені могли мати дуже мале кутне спрямування до площини відбитка таким чином, щоб світло, яке відбивається від поверхні скла, не потрапляло в об'єктив. У цьому бюро часто підлягали також розробленню та авторитетному визнанню думки й пропозиції стосовно оперативної фотографії, які виникали в інших місцях. До думки цієї криміналістичної установи завжди уважно прислухалися і в цій установі нерідко шукали пояснень і відповідей відносно багатьох непорозумінь із питань, зокрема, криміналістичної оперативної фотографії.

За майже тридцятирічний строк використання й удосконалення А. Бертільоном методів криміналістичної оперативної фотографії з метою фіксації доказів ним було створено декілька типів фотографічних апаратів. Усі ці фотоапарати були призначені для фотографування різних криміналістичних об'єктів, але всі вони називалися однаково: «виготовлені за системою А. Бертільона». Зокрема, як уже зазначалося вище, такими фотоапаратами були: фотоапарат для сигналітичної фотозйомки живих осіб, трупів на місці їх виявлення, метричної фотозйомки на місці події і репродукційної фотозйомки документів. Фотоапаратами системи А. Бертільона були оснащені перші вітчизняні судово-експертні установи: Київський і Одеський кабінети (інститути) науково-судової експертизи, які були виготовлені спеціально для цих установ за індивідуальним замовленням ще в 1914 р. (один німецькою фабрикою Фальца і Вернера, яка знаходилася у Лейпцигу, а другий — майстернею Кожевникова в Петербурзі). Наприклад, два фотоапарати для репродукційної фотозйомки,

які були в Одеському науково-дослідному інституті судових експертиз (ОНДІСЕ), завдяки великим розмірам, займали окрему велику кімнату, яка називалася павільйон. Зазначені фотоапарати, особливо перший із них, завдяки центральному управлінню, дійсно являли собою останнє слово фотографічної техніки того часу. Ці фотоапарати використовувалися до 60-х рр. ХХ ст., і тільки після розвитку вітчизняної фотографічної промисловості, яка почала випускати малоформатні фотографічні апарати типу «Зеніт» і значно якісніші малоформатні негативні фотоматеріали, громіздкі фотоапарати системи А. Бертільона були замінені компактними малоформатними фотоапаратами дзеркального типу. До речі, щодо використання компактних фотографічних апаратів у практиці правоохоронних органів, то А. Бертільон ще в кінці ХІХ ст. прогнозував, що в недалекому майбутньому всі працівники правоохоронних органів будуть користуватися компактними кишеньковими фотоапаратами. Ця мрія одного з основоположників сучасної криміналістики, творця однієї із перших у світі криміналістичних установ і сучасної криміналістичної оперативної фотографії здійснилася, і вже практично в 50–60-ті рр. ХХ ст. компактні малоформатні фотоапарати почали використовуватися працівниками правоохоронних органів не тільки за кордоном, але й у практиці боротьби зі злочинністю працівниками вітчизняних правоохоронних органів.

Література

1. *Бедные рецидивисты* // *Новое время*. — С.Пб., 1886. — № 3693. — С. 3.
2. *Съезд при Министерстве юстиции управляющих Кабинетами научно-судебной экспертизы при прокурорах Петроградской, Московской, Киевской и Одесской судебных палат: Журнал заседаний 1–9 (14–22) июля 1915 года* // РГИА. — Ф. 1405. — Оп. 532. — Д. 137. — Л. 353–400.
3. *Торвальд Ю. Сто лет криминалистики*. — М.: Прогресс, 1974. — 439 с.
4. *Bertillon A. La Photographie Judiciaire*. — Paris, 1890. — 115 p.
5. *Bertillon A. La Photographie Judiciaire de la prefecture de Police* // *La Nature*. — Paris, 1913. — An. 41, № 2086. — P. 393–397.
6. *Bertillon A. Sur le fonctionnement du service d'identification par les signalements anthropometriques donnee le 22 novembre 1885* // *Actes du Congres penitentiaire international de Rom. Novembre 1885*. — Rome, 1887. — T. 1. — P. 687–705.
7. *Le Ve Congres penitentiaire international* // *Bulletin de la Societe centrale des prisons*. — Paris, 1895. — T. 19, № 7. — P. 982–1070.
8. *Resultats obtenus par l'anthropometrie au point de vue de la criminalite. Quelles sont les lacunes a combler?: Rapport presente par M. A. Bertillon, chef du service de l'identite judiciaire a Paris* // *Archives d'anthropologie criminelle de medicine legale et de psychologie normale et pathologique*. — Lyon; Paris, 1896. — T. 11. — P. 592–596.